



LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

”Problematiken som slår klorna i en”

**En kvalitativ studie om socialarbetares perspektiv på arbetet
med barn till missbrukande föräldrar**

Författare: Amanda Brandt och Sandra Börkell

Kandidatuppsats, SOPA 63
Vårterminen 2015
Handledare: Eva Palmblad

Abstract

Authors: Amanda Brandt och Sandra Börkell

Title: "The problem that strikes its claws into you" - A qualitative study of Social Workers' point of view on their work with children of addicted parents. [Translated title]

Supervisor: Eva Palmblad

Assessor: Weddig Runquist

The aim of this essay was to study, from a social worker's point of view, their thoughts and experiences in helping children who suffer in families where drug abuse is an evident issue. With the assistance of qualitative semi-structured interviews as a choice of method we have been able to interview six social workers. The six of them were either currently working as Child protection social workers or they have in their earlier professional career. We have had our focus on four themes which has also been the foundation of the interviews: *professional role, discretion, dilemma with respect to children's perspective* in order to receive the result we were looking for. The essay also contains theoretical concepts according to the professional role and discretion of the social worker.

The main result shows that the social workers perceive ambivalence in their decision-making, especially towards families where the parents won't acknowledge their addiction or when they're refusing interventions. Another general issue has to do with the lack of time in the process of helping children who live in drug abused homes. The result also shows that the ability to create trust and an alliance with the parents and children are significant in order to make a positive change in their lives. However, the law, the organizational set of regulations, the discretion of the social worker, the parents' consent to interventions and sometimes the parents' denial of their addiction are what makes social work with these children complex and challenging.

Keywords: drug abuse, professional role, street-level bureaucrat, discretion, child perspective

Nyckelord: drogmissbruk, professionell roll, gräsrotsbyråkrat, handlingsutrymme, barnperspektiv

Förord

Vi vill passa på att rikta ett stort tack till alla som medverkat i vår undersökning. Utan ert deltagande hade den inte kunnat genomföras. Vi vill också tacka vår handledare Eva Palmblad för hennes stöd under arbetets gång. Du har varit till stor hjälp!

Innehållsförteckning

| | |
|---|-----------|
| 1 Inledning..... | 5 |
| 1.1 <i>Problemformulering</i> | 5 |
| 1.1.1 Barns perspektiv och barnperspektiv | 5 |
| 1.1.2 Statistik och riskfaktorer | 6 |
| 1.1.3 Oenighet | 7 |
| 1.1.4 Kunskap, stöd och insatser | 7 |
| 1.2 <i>Forskningsproblemet</i> | 8 |
| 1.3 <i>Syfte och frågeställningar</i> | 8 |
| 1.3.1 Syfte..... | 8 |
| 1.3.2 Frågeställningar..... | 8 |
| 2 Kunskapsläget | 10 |
| 2.1 <i>Källkritik och sökord</i> | 10 |
| 2.2 <i>Socialarbetares kompetens</i> | 10 |
| 2.3 <i>Föräldrars missbruk</i> | 11 |
| 2.4 <i>Socialarbetares reflektioner kring arbetet med missbrukande föräldrar</i> | 12 |
| 2.5 <i>Socialarbetarens professionella roll och reflektioner kring arbetet med familjer</i> | 12 |
| 3 Teori | 14 |
| 3.1 <i>Diskretionärt handlingsutrymme enligt Lipsky</i> | 14 |
| 4 Metod och metodologiska överväganden | 17 |
| 4.1 <i>Val av metod</i> | 17 |
| 4.2 <i>Metodens förtjänster och brister</i> | 17 |
| 4.3 <i>Urval</i> | 18 |
| 4.4 <i>Tillvägagångssätt under kontakt och intervju</i> | 18 |
| 4.5 <i>Tillvägagångssätt under transkribering, kodning och analys</i> | 19 |
| 4.6 <i>Tillförlitlighet</i> | 20 |
| 4.7 <i>Forskningsetiska överväganden</i> | 20 |
| 4.8 <i>Arbetsfördelning</i> | 21 |
| 5 Resultat och analys | 22 |
| 5.1 <i>Presentation av intervjupersoner</i> | 22 |
| 5.2 <i>Åtgärder och uppföljning</i> | 23 |
| 5.3 <i>Professionell roll</i> | 24 |
| 5.3.1 <i>Egenskaper och bemötande</i> | 24 |
| 5.3.2 <i>Barnperspektiv</i> | 25 |
| 5.3.3 <i>Makt</i> | 27 |
| 5.3.4 <i>Ambivalenta känslor och reflektioner</i> | 28 |
| 5.4 <i>Handlingsutrymme och dilemman vid hänsyn till barnperspektivet</i> | 29 |
| 5.4.1 <i>Skilda uppfattningar kring lagen och organisatoriska förutsättningar</i> | 29 |
| 5.4.2 <i>Minska rädslor och skapa förtroende</i> | 31 |
| 5.4.3 <i>Risk och skydd</i> | 32 |
| 5.4.4 <i>Förnekande och lojalitet</i> | 33 |
| 5.4.5 <i>“Socialtjänstens barn blir socialtjänstens familj”</i> | 35 |
| 6 Avslutande diskussion..... | 37 |
| Referenser..... | 39 |
| Bilagor..... | 43 |
| <i>Bilaga 1 Intervjuguide</i> | 43 |
| <i>Bilaga 2 Förfrågan om medverkan i C-uppsats</i> | 45 |

1 Inledning

1.1 Problemformulering

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet. (Barnkonventionen, 1989:14).

Barnkonventionen ligger till grund för att samhället ska utgå från ett barnperspektiv. Numera ska barn och unga betraktas som självständiga och handlande individer som tidigt agerar med sin omvärld. Samtidigt är barn sårbara och behöver vård och skydd från både familjen och samhället. I grundboken *Barns Behov I Centrum (BBIC)* från Socialstyrelsen (2013a:22) fastslås det att barn inte endast ska ses som ett bihang till sina föräldrar utan som unika individer med egna behov. *BBIC* är en grundbok avsedd för att användas i Socialstyrelsens *BBIC*-utbildningar. Det är ett verksamhetssystem som Socialtjänsten använder sig av i utredning och uppföljning av barns sociala situation. *BBIC* tar sin utgångspunkt i ett antal grundprinciper som bygger på en värdegrund, teori och methodsyn som är i linje med aktuell svensk barnavårdsforskning, lagstiftning och praxis. När barn kommer i kontakt med socialtjänsten ska de kunna avgöra vad barnets bästa är. För att det ska kunna göras på bästa sätt räcker inte endast forskning och beprövad erfarenhet. Barnets berättelse och inställning behövs ta i beaktande för att få det bästa underlaget för att avgöra vad barnets bästa är (Socialstyrelsen, 2013a:23).

1.1.1 Barns perspektiv och barnperspektiv

Barns perspektiv står för barnets egen röst och dess känslor, tankar och upplevelser men det är även lagstadgat att ett barnperspektiv ska genomsyra allt professionellt arbete med barn i angelägenheter som berör dem. Barnperspektiv står för den samlade kunskapen om barn och barndom (Andersson & Sallnäs, 2012). Höjer et al. (2012) lyfter upp innebörden av barn i olika åldrar i relation till barnens perspektiv och problematiserar beroendet av familjen kontra samhällets skyddsansvar. Yngre barn kan endast i begränsad utsträckning uttrycka sina åsikter samtidigt som de är starkt beroende av sin familj. De yngre barnen har även betydligt större skyddsbehov än tonåringar vilket gör det extra viktigt att barnavården uppfattar om något inte

står rätt till (ibid.). Statens skyddsnät och åtgärder är viktig i förhållande till familjers möjlighet att ge barn goda förutsättningar i livet (Andersson & Sallnäs, 2012). Det bildas en treenighet som stat/föräldrar/barn utgör. Staten har bland annat makt över föräldrar i form av lagar och regler samt över barnen. Föräldrar har makt över staten till viss del när det gäller protester och val samt att föräldrarna har mycket makt över sina egna barn via uppfostran. Den sociala barnvården har till uppgift att se efter vad som är acceptabelt och se till att dessa gränser inte överträds. Föräldraskap är i grunden en privat angelägenhet, men staten kan i vissa fall behöva ingripa till ett barns skydd (Barnkonventionen, 1989).

1.1.2 Statistik och riskfaktorer

Vad är då barnets bästa när det lever i en miljö som präglas av till exempel psykisk ohälsa eller missbruk? Leifman et al. (2014:8) har i en rapport kommit fram till att 4-5% av alla barn under 18 år i Sverige bor med en förälder som har missbruks- eller beroendeproblematik. Enligt en hemsida som handlar om barnperspektiv (Barnperspektivet, 2010) tas olika innebörder upp för barn som har missbruk i familjen. Barnet får exempelvis uppleva negativa personlighetsförändringar hos sina föräldrar, det förekommer mycket lögn i familjen, barnet får ta på sig mycket ansvar som egentligen är förälderns och mycket bråk och konflikter uppstår (ibid.). Att växa upp i en missbruksmiljö är en stor riskfaktor och ökar även risken för olika former av psykiska problem, exempelvis depression, ångest eller självdestruktivitet. Den tidiga uppväxtmiljön har stor betydelse för barnets utveckling och mognad. Några anser att barnet även kan bli medberoende men att det också kan innebära en större risk för eget missbruk senare i livet. Medberoendets tecken kan vara både psykologiska, fysiska och sociala och det brukar även ingå förnekande av både missbrukarens och egna problem (Alborn & Fahlke, 2012:229-232).

Det ska dock uppmärksammas att alla barn som växt upp med missbrukande föräldrar eller i en missbruksmiljö inte utvecklar egna missbruksproblem eller andra psykiska eller sociala störningar. Något som ändå är gemensamt för barnen är att det alltid är smärtsamt att växa upp med missbrukande föräldrar (ibid.). Andershed et al. (2013:259) lyfter fram kunskapen om att ju fler riskfaktorer ett barn exponeras för, desto större sannolikhet att barnet utvecklar egna problem. Ju tidigare barnet uppmärksammas och får hjälp desto mindre är risken att

barnets utveckling och mognad hämmas. Tidiga bedömningar och insatser är alltså effektiva, både ur ett monetärt och humanekonomiskt perspektiv.

1.1.3 Oenighet

I rapporten *Frågar man inget får man inget veta* (Maskrosbarn, 2010) lyfts ungdomars röster fram med syftet att skildra deras idéer och förändringsförslag samt att öka professionella yrkesutövares (inom socialtjänsten, skolan, psykiatrin och missbruksvården) kunskap om barns och ungdomars egna behov och åsikter. Målet med rapporten är att ungdomars delaktighet ska öka. Resultatet av studien visar att 94% av de tillfrågade ungdomarna inte känner till *Barnkonventionen* eller sina rättigheter. 80% av ungdomarna har inte fått reda på vad föräldern har för sjukdom, diagnos eller problematik av en vuxen och 73% av ungdomarna tycker inte att vuxna lyssnar på deras behov och rättigheter. Slutsatsen är att de ungdomar som är i behov av kunskap om sina rättigheter, på grund av sin utsatta situation eller när de möter många myndigheter och vårdgivare, inte har tillräcklig information om sina rättigheter. Studien visar också på att professionella yrkesutövare anser att de följer *Barnkonventionen* och Socialtjänstlagen men det är något som målgruppen i studien inte håller med om (ibid.). Studien påvisar en oenighet mellan barnens och myndighetspersonernas perspektiv. Det är viktigt att problematisera och lyfta fokus till detta för att information och hjälp till barn i allmänhet och barn i missbruksmiljöer i synnerhet ska bli så bra som möjligt.

1.1.4 Kunskap, stöd och insatser

Socialstyrelsen i samarbete med Statens Folkhälsoinstitut och Sveriges Kommuner och Landsting (2011) menar, i ett regeringsuppdrag, att det saknas tillförlitlig kunskap om vilka metoder för stöd till föräldrar, barn och unga som är effektiva. Socialstyrelsen (ibid.) har kommit fram till att det, för stöd till barn som anhöriga vid psykisk funktionsnedsättning, våld eller missbruk, behövs ett stärkt barnperspektiv i policydokument, handlingsplaner och riktlinjer samt vid rutiner, samverkan över professionsgränser och vid kvalitetsuppföljning inom bland annat Socialtjänsten. Strävan i arbetet är att färre barn och ungdomar ska utsättas för de potentiella skadeverkningar som en uppväxt bland missbruk, våld och psykisk ohälsa kan ge. År 2011 tecknades det en ny överenskommelse som omfattar stöd i föräldrarollen (ibid.).

Stödet och insatserna inom socialtjänsten idag kan handla om praktisk hjälp, föräldrastöd, samspelestöd, hemmahosarbete, stöd för bearbetning eller familjebehandling. Det finns även mer specifik hjälp till personer med egna svårigheter, som till exempel psykoterapi eller traumabehandling. Sådant stöd kan ges inom olika delar av hälso- och sjukvården, i samarbete med andra instanser eller av socialtjänsten (Socialstyrelsen, 2013b). Kommunerna satsar alltså på ett stärkt barnperspektiv och många insatser finns till för både barnen och föräldrarna, men ändå finns det barn som varken känner sig hörda, sedda eller bra bemötta.

1.2 Forskningsproblemet

Allt professionellt arbete som rör barn ska genomsyras av ett barnperspektiv men det finns ändå barn som varken känner sig hörda sedda eller bra bemötta trots att de professionella anser att de följer *Barnkonventionen* (Maskrosbarn, 2010).

På grund av dessa motstridiga ståndpunkter är det intressant att belysa hur socialarbetare själva beskriver sitt arbete med dessa barn samt hur de reflekterar utifrån sin professionella roll, sitt handlingsutrymme och vilka dilemman det finns när de ska ta hänsyn till barnperspektivet.

1.3 Syfte och frågeställningar

1.3.1 Syfte

Syftet med denna studie är att få en djupare förståelse kring socialarbetares agerande samt deras reflektioner kring att ta hänsyn till barn och dess perspektiv i miljöer där det förekommer missbruk.

1.3.2 Frågeställningar

- Vilka åtgärder blir aktuella inom socialtjänsten och hur ser uppföljningen ut för barn till missbrukande föräldrar?

- Hur reflekterar socialarbetaren kring sin professionella roll i mötet med barn till missbrukande föräldrar?
- Hur beskriver socialarbetare att de använder sitt handlingsutrymme när de möter barn vars föräldrar missbrukar?
- Vilka dilemman upplever socialarbetare att det finns när de ska ta hänsyn till barnperspektivet

2 Kunskapsläget

Vi har valt att presentera fyra studier som rör det område som vi valt att forska om. Studierna tar bland annat upp socialarbetares perspektiv på sin egen professionella roll samt på sitt arbete med barn och familjer som rörs av missbruk. Då det har varit svårt att hitta forskning som handlar om exakt vårt ämne har vi valt att presentera forskning som ligger så nära vårt ämne som möjligt.

2.1 Källkritik och sökord

Vi har använt oss utav databaserna: "EBSCOhost" "LUBsearch" och "Google Scholar" för att förhålla oss källkritiska till tidigare forskning där vi har sökt på nyckelord som: "social worker's perspective on working with children", "social worker professional work with children", "children in misuse families", "child welfare workers", "decision-making", "professional role", "discretion", "children of alcoholics + parental alcohol misuse + social workers", "missbruk, barnperspektiv" samt "barnperspektiv socialtjänsten". Vi har också försäkrat oss om att den tidigare forskningen är Peer-reviewed. Det var svårt att hitta forskning om just socialarbetarens syn på arbete med barn i missbruksmiljöer.

Forskningsområdet som handlar om barn i missbruksmiljöer är ofta fokuserat på barn som blir utsatta för våld i samband med att föräldrar missbrukar. Inom den forskningen som existerar finns det studier som belyser föräldrarnas perspektiv men det var svårare att hitta de professionellas arbetar med barn i missbruksmiljöer, vilket tyder på att det finns en kunskapslucka när det kommer till det vi vill studera.

2.2 Socialarbetares kompetens

Handley och Doyles (2014) forskning handlar om socialarbetarnas syn på deras förmåga att locka fram barns önskemål och känslor samt vad det har för relevans i socialt arbete. De var intresserade att undersöka barnavården och hur barnens delaktighet ser ut i praktiken utifrån en pågående samhällsdebatt i Storbritannien. Syftet i studien var att ta reda på om dessa socialarbetare hade kunskap och kompetens nog att kunna tillfredsställa barns önskemål och känslor. Det visade sig att endast 30 % hade en utbildning i att kommunicera med de unga barnen, 16 % hade förmågan att ta hänsyn till barnens känslor och önskemål och 66 % hade

utbildning i barns utveckling.

Många hade förlitat sig på kunskapen de fått om barnen inom deras verksamhet och att deras egna initiativ var tillräckliga för att kommunicera med barnen på ett professionellt sätt. Detta har resulterat till oro då man har identifierat brist i kvalificerat socialt arbete med barn.

Handley och Doyle (2012) menar också att det är viktigt att man som socialarbetare har plikten på sig att säkerställa att barnets bästa beaktas. Socialarbetaren måste försäkra sig om att hen har förmågan att samtala med barn samt att kunna reflektera över vad som influerar ett barn så att hen kan representera barnet på ett optimalt sätt. Något som är viktigt är att utveckla en i kunskap i att tala med barn eftersom att barnen förstår mer av det verbala språket en vuxen har än vad man tror. De framför också i sin studie att man ändå ska förhålla sig på ett åldersrelaterat sätt för att barnet ska känna sig tryggare i mötet med socialarbetaren (ibid).

2.3 Föräldrars missbruk

Det finns en annan brittisk studie där, i likhet med Handley och Doyles studie, socialarbeters kompetens upplevs som bristande som gjorts av Forrester et al. (2008). De menar att en fjärdedel av alla barn som är kända hos Storbritanniens motsvarighet till Sveriges socialtjänst lever i en hemmiljö präglad av alkoholmissbruk. De nämner att det i tidigare studier finns dokumenterat att problem kan orsakas hos barn på grund av föräldrarnas missbruk. Det finns färre studier som undersöker socialarbetare i relation till föräldrar med alkoholmissbruk. Vad som kommit fram i dessa studier är att socialarbetarna har för lite tid för att förbereda sig inför arbetet med drogproblematik. Forrester et al. (2008) hänvisar till Kearney et al. som menar att mer kunskap krävs i relation till alkohol, droger och psykisk ohälsa i familjer. De fanns specifik utbildning av alkohol på ytterst få socialkontor och det fanns en generell brist på självförtroende hos arbetarna i att hantera föräldrars drogmissbruk. Forrester et al. (2008) menar även att socialarbetarens roll inkluderar riskbedömningar (även skyddsbedömning), makten att skydda barn och ett barnperspektiv framför ett vuxenperspektiv. Det blir en krävande uppgift för socialarbetaren i sådana situationer eftersom att den både måste visa empati och arbeta med föräldrarna samtidigt som man inte får glömma bort fokus på barnet och dess välfärd (ibid).

2.4 Socialarbetares reflektioner kring arbetet med missbrukande föräldrar

Houte et al. (2015) har lagt barnperspektivet åt sidan och valt att intervjua professionella familjebehandlare om vad de anser sig ha för relation till föräldrarna. De kom fram till att de professionella var ambivalenta inför behandlingen av föräldrarna. Målet med behandlingen av dessa familjer är att föräldrarna ska stärka föräldrarollen och bli mer delaktiga med sina barn. Fokus ligger även på att informera föräldrarna om deras legala rättigheter och att lära ut metoder som ökar föräldrarnas föräldraförmåga och motivera dem att tillämpa det i daglig praxis. Målet fullföljs dock inte då intervjuerna visar att föräldrarna är involverade i vissa beslutsprocesser men att de verkar bli exkluderade i det sista avgörande beslutsfattandet kring deras barn (Houte et al., 2015).

2.5 Socialarbetarens professionella roll och reflektioner kring arbetet med familjer

En studie av O'Connor och Leonard (2014) handlar om socialarbetarens perspektiv på deras beslutsfattande i Storbritanniens motsvarighet till Sveriges socialtjänst. Socialarbetarna fick reflektera över sitt beslutsfattande inom barn- och familjeomsorgen där de arbetar. Studien visar att inneha rollen som professionell socialarbetare innebär att man också ofta har en ambivalent ställning som beslutsfattare. Den uttalade ambivalensen som fanns hos de professionella hängde ihop med en utvecklande specialisering, handlingsutrymmets omfattning samt emotionella responser. Kärnpunkterna som växte fram hos socialarbetarna handlade mestadels om känslor, tidens gång, och styrkan av att få komma till tals (ibid).

O'Connor och Leonard (2014) menar också att det råder en brist i forskning som handlar om professionella och deras perspektiv på sitt handlingsutrymme och beslutsfattande i arbetet med familjer. De hänvisar till forskaren Holland som identifierar komplexitet i samspelet mellan kunskap och färdighet i det byråkratiska sociala arbetet. Det finns en spänning mellan vetenskaplig rationalitet och professionell bedömning där socialarbetarna befinner sig.

O'Connor och Leonard (2014) hänvisar även till Becker et al. som studerade socialarbetarnas uppfattning av beslutstagandet i barn- och familjeomsorg. De upptäckte en ambivalens när det

kom till deras professionella påverkan. Begreppet tid var också ett betydelsefullt tema inom det sociala arbetet inom barn- och familjeomsorgen. Becker et al. menade att det var en utmaning att balansera allt i rätt tid för att undvika förseningar när det gällde att fatta besluten. Det presenteras en analys över de professionellas perspektiv samt utmaningar som infinner sig i en beslutsfattande process. Resultaten avslöjar att det är ett mångfacetterat problem att tillämpa vardaglig myndighetsutövning eftersom det innebär att man måste förstå och konstant befinna sig i en relationell och inneboende moralisk position. Det blir i sin tur ännu svårare som socialarbetare när de organisatoriska faktorerna får större betydelse. De får kämpa med att jonglera mellan de rationella övervägandena inom en statlig myndighet och den informella processen i praktiken och däri hitta sin röst genom att använda sitt handlingsutrymme och sin makt (O'Connor & Leonard, 2014). Likt studien gjord av Houte et al. (2015) påvisar den här studien att myndighetsutövning kan ske i osäkerhet. Det är en balansgång mellan myndighetspersonens egna reflektioner och de organisatoriska förväntningarna.

3 Teori

Efter att ha sökt och fördjupat oss i många olika teorier och begrepp så fann vi att Michael Lipskys teori om gräsrotsbyråkrater med tillhörande begrepp som bland annat handlingsutrymme och professionella roller passade bäst till vår studie för att begreppen kunde tillämpas för att göra en intressant analys av vår empiri.

3.1 Diskretionärt handlingsutrymme enligt Lipsky

Rollen som socialarbetare innefattar den koppling som finns mellan rättigheter och skyldigheter i en given position. En människa har flera olika roller men för till exempel en socialarbetare kan man urskilja fyra olika roller: en professionell roll, en personlig roll, en formell roll och en informell roll. Med utgångspunkt i denna komplexitet kan den enskilda socialarbetaren tolka sin roll och använda sitt professionella handlingsutrymme (Svensson et al., 2008:95–96). Det professionella handlingsutrymmet finns inte minst i vårt land med en socialtjänstlag som är utformad som en ramlag (Andersson, 2007:235). Handlingsutrymmet formas alltså delvis av organisationen. Det är organisationens uppdrag att bestämma hur stort utrymmet för handling är för den enskilda socialarbetaren. Men utrymmet påverkas också av andra faktorer som rutiner, professionella tolkningar samt individuella faktorer hos socialarbetare och klient. Socialarbetaren har stor frihet i sitt arbete samtidigt som hen är styrd av lagar, regler och överenskommelser. Ansvar och friheten för socialarbetaren ligger i hanteringen av det utrymme man fått. Det finns ingen norm eller fast regel på hur ett handlingsutrymme ska användas eftersom att personer med olika erfarenheter utnyttjar det på olika sätt (Svensson et al., 2008:16–17).

Lipsky (1980) har myntat begreppet ”gräsrotsbyråkrat” (även gatubyråkrat) som kan förklaras som en person som ”ansikte mot ansikte” bemöter medborgare samtidigt som de representerar staten (till exempel socialarbetare). Gräsrotsbyråkraten har en dubbeltydig förväntan på sig när det kommer till sin professionella roll eftersom att hen ska möta klientens behov samtidigt som organisationen styr vad som ska göras utifrån bland annat lagar och riktlinjer. Lipsky (1969) talar om ”lack of clarity in role”. Han menar att konflikter mellan en gräsrotsbyråkrats olika roller kommer från att gräsrotsbyråkraten förväntas behandla alla lika och med respekt samtidigt som de själva är ett subjekt, som exempelvis socialsekreterare, med förväntningar

om att klienterna ska bli behandlade utifrån deras unika meriter och utifrån organisationens villkor. Svensson et al. (2008:101) menar dock att till skillnad från yrkesrollen är yrkesidentiteten inte bundet till organisationen, utan den bild som socialarbetaren bär med sig av sig själv som yrkesverksam. Bilden är formad av tidigare erfarenheter och institutionaliserade uppfattningar men det som blir specifikt för varje enskild socialarbetare är hur dennes yrkesidentitet fyller sin funktion och bildar basen till den personliga aspekten av yrkesrollen.

Det är svårt att reglera alla etiska och moraliska överväganden för en gatubyråkrat. Även om till exempel en socialarbetare måste arbeta utifrån lagar och regler så behöver de också använda sitt eget omdöme och makt gentemot sina klienter (Svärd, 2007:59). Attityden och det generella förhållningssättet gräsrotsbyråkraten har gentemot klienten blir därför avsevärt viktig eftersom hen har förmågan att påverka klienten. Det finns olika organisatoriska krav som gräsrotsbyråkraterna arbetar efter som också påverkar en stor omfattning av människor. Det första kravet är att gräsrotsbyråkraten konstant interagerar med medborgare i sitt dagliga arbete. Det andra kravet är att trots att gräsrotsbyråkraten arbetar utefter en byråkratisk struktur är hen självständig. Självständigheten innebär att det existerar ett handlingsutrymme vid beslutstagande (ibid.).

I praktiken får dock inte handlingsfriheten som kännetecknar en gräsrotsbyråkrat se ut hur som helst. Handlingsfriheten måste innefatta möjligheter att fatta beslut som påverkar det slag av service som klienten erhåller. Den innebär även möjlighet till att göra egna bedömningar och om arbetsinsatsens slutgiltiga utformning. Gräsrotsbyråkraten har även en möjlighet att ta ställning till, ifrågasätta eller omdefiniera klientens problemformulering och/eller krav. Handlingsfriheten är dock inte ovillkorlig. Gräsrotsbyråkraten är beroende av relationen till och arbetet med klienterna eftersom att klienterna dels måste utnyttja erbjudna tjänster för att arbetet ska ha något berättigande, dels påverkar dem och deras egenskaper innehållet i gräsrotsbyråkratens dagliga arbete. Relationen dem emellan är dock inte enkel eftersom att den till stor del begränsas av och bestäms utifrån gräsrotsbyråkratens organisation (Johansson, 2007:42-43).

Lipsky (1980:30) menar att det är svårt för socialarbetare att hinna med allt arbete. Socialarbetaren kan inte göra behövliga hembesök i alla lägen och de har så mycket

pappersarbete att det alltid finns eftersläpande arbete. Högt tryck på arbetet påverkar tiden för beslutsfattande. Gräsrotsbyråkraten måste fatta snabba beslut eftersom att de i den sociala verkligheten befinner sig bland klienter som tolkar bristen av beslutsfattande som inkompetens eller brist på auktoritet. Det leder till konsekvenser för efterföljande interaktioner med klienter (ibid.). Klienten vill ha service utifrån egna personliga uppfattningar och värderingar medan organisationen kräver att klienterna inte behandlas som individer. Då organisationen bestämmer ramarna för gräsrotsbyråkrats handlande och därmed dess arbete kan arbetet bli ambivalent, utifrån både uppfattningen av sin egen roll, relationen med klienten och arbetet som ska utföras (Johansson, 2007:42–43). Lipsky (1980) menar att avsaknaden av gräsrotsbyråkrats målmedvetenhet är relaterad till bristen på kontroll över klienternas bakgrund och agerande. Gräsrotsbyråkraten är inte fri att bestämma över vem deras klient ska vara och Lipsky menar att gräsrotsbyråkraten är en “non-voluntary servant” på samma vis som klienten är “non-voluntary”. Att klienten är ”non-voluntary” har signifikant betydelse, inte bara för den allmänna servicens riktning utan också för kvalitén på interaktionen mellan gräsrotsbyråkrat och klient. Detta är primärt eftersom att ”non-voluntary clients” inte kan undvika eller dra sig tillbaka från mötet med gräsrotsbyråkraten (ibid.).

4 Metod och metodologiska överväganden

4.1 Val av metod

Utifrån ämnet och det syfte vi har valt att undersöka är det intressant att göra en kvalitativ studie. En kvalitativ studie har vanligtvis en induktiv ansats till skillnad från en kvantitativ som ofta har en deduktiv ansats. En induktiv ansats innebär att empirin genererar den specifika teorin med vars hjälp forskaren analyserar materialet (Bryman, 2011:341). Det finns olika metoder att få fram empiri på i en kvalitativ undersökning och en av dem är intervjuer. Bryman (2011:413) skiljer mellan strukturerade och kvalitativa (ostrukturerade och semistrukturerade) intervjuer. I en ostrukturerad intervju använder sig forskaren mest av minnesanteckningar och det kan räcka att en fråga ställs så att intervjupersonen kan associera fritt. Denna typ av intervju passade inte till vårt syfte eftersom att vi var intresserade av intervjupersonernas perspektiv på socialt arbete specifikt med barn i missbruksmiljöer. Genom att istället använda en semistrukturerad intervju så använde vi oss av det önskvärda i att låta intervjun röra sig i olika riktningar utifrån olika teman vilket gjorde att vi fick reflekterande och djupare svar på våra frågor (Bryman, 2011:415). I den semistrukturerade intervjuformen använder sig intervjuaren av en intervjuguide där olika teman förekommer och frågorna är mer allmänt formulerade. Detta gör att intervjuaren kan ställa följdfrågor till de svar av intervjupersonen som ses som viktiga eller intressanta (Bryman, 2011:206). I intervjuguiden (se avsnitt 9.1) skapade vi fyra teman utifrån våra frågeställningar. Utifrån de teman vi valt så skapade vi mer specifika frågor. Intervjuguiden var till stor hjälp under intervjuerna där en av oss höll i själva intervjun medan den andra stöttade upp, antecknade samt kryssade för det vi redan fått svar på.

4.2 Metodens förtjänster och brister

Ahrne och Svensson (2013) menar att det är svårt att påvisa vad en kvalitativ metod är och att det istället är lättare att tala om kvalitativ empiri. Kvalitativ data mäts inte utan det räcker att konstatera att de finns (ibid.). Fördelar med en kvalitativ studie är att den är flexibel, det finns ett helhetsperspektiv samt att den är mer djupgående än en kvantitativ studie. Nackdelar däremot är att en kvalitativ studie är svår att generalisera och jämföra (Bryman, 2011:368–

372). Vår tanke var dock inte att generalisera resultat. Det skulle inte överensstämma med vårt syfte då vi ville belysa varje socialarbetares perspektiv på deras arbete med barn i missbruksmiljöer. Vi ville ha uttömmande svar från våra respondenter utan att hitta generella samband. Deras tankar och reflektioner kan alla variera men vi kunde ändå se vissa teman och mönster i vår empiri. En annan nackdel som kan uppstå är att en kvalitativ metods resultat kan bli för subjektivt. Det kan hända om den bygger på en students osystematiska uppfattningar då den går från att vara en studie som studeras på ett öppet sätt till begränsningen att studera teman och frågeställningar studenten valt. Det är en viktig balansgång att inte bli alltför vinklad i sina åsikter eller trångsynt när man studerar teman för att kunna framföra intervjupersoners utsagor rättvist (ibid.).

4.3 Urval

Vi intervjuade sex socialarbetare med erfarenhet av barn i missbruksmiljöer från Socialtjänsten för att få reda på deras förhållningssätt till och hur de arbetar med dessa barn. Vi använde oss av ett så kallat snöbolls- eller kedjeurval (Bryman, 2011:434) där vi kontaktade chefen inom den berörda enheten, presenterade oss och vår studie, och som i sin tur fick välja ut lämplig personal för oss att intervjua. På grund av att vi behövde göra fler intervjuer än vad som är möjligt inom en socialförvaltning så kontaktade vi enhetschefer i olika städer. Vårt syfte var inte att jämföra hur socialarbetarna arbetar utifrån de olika städerna och förvaltningarna, utan vi var intresserade av spridningen och att få med fler perspektiv. På grund av att olika kommuner har lagt upp arbetet med barn i missbruksmiljöer på olika sätt och har delat in det i olika enheter blev det svårt att kontakta chefen inom en likadan enhet i en annan stad. Vi tog då kontakt med cheferna över de enheterna som arbetar med barn i missbruksmiljöer.

4.4 Tillvägagångssätt under kontakt och intervju

Vi började med att skicka ett mail (se bilaga 2) till enhetschefer som arbetar med barn inom socialtjänsten. När vi inte fick svar så fick vi ringa runt till olika städers socialtjänster och få tag på socialsekreterare som ville ställa upp i vår intervju. Intervjuperson A ville inte spelas in på diktafon, vilket gjorde att vi fick anteckna manuellt. Detta ledde till att vi inte kunde transkribera intervjupersonens utsaga exakt som den var, utan genom anteckningar av

intervjun. Resterande intervjupersoner godtog att bli inspelade. När vi skulle intervju personerna så presenterade vi oss och förtydligade syftet med vår studie och berättade om de etiska övervägandena igen. När intervjupersonerna hade fått klart för sig vad det handlade om så började vi intervju dem utifrån vår intervjuguide (se bilaga 1). Vissa frågor vi ställde gav svar som gick in i varandra, men genom att notera vad vi hade fått svar på och kryssa av det i intervjuguiden slapp vi upprepningar. Det hände att intervjupersonerna inte förstod vissa frågor vilket ledde till att vi fick omformulera dem för att förtydliga vad vi menade.

4.5 Tillvägagångssätt under transkribering, kodning och analys

Vi började med att skriva första intervjun utifrån våra anteckningar eftersom att Agneta inte ville bli inspelad på diktafon. Trots att vi bad respondenterna kontakta oss i förväg i mailet vi skickade om de inte ville bli inspelade var det inget Agneta sa någonting om förrän precis innan intervjun. Den intervjun är kortare än de andra eftersom att vi inte hann skriva ner allt hon sa eller få det ordagrant. De andra intervjuerna började vi transkribera genom att lyssna på vad som sades och sedan skriva ner det ordagrant i ett dokument. För att bearbeta vårt material läste vi sedan igenom det förutsättningslöst för att bilda oss en uppfattning om det. Därefter läste vi igenom det mer noggrant och gjorde markeringar i texten och använde oss av färgpennor för att härleda delar av intervjuerna till våra frågeställningar. Vi hade en färg för det som sades om *åtgärder och uppföljning*, en färg för *den professionella rollen*, en färg för *dilemman vid hänsyn till barnperspektivet* och en färg till *handlingsutrymme*. Genom att göra så kunde vi se mönster i intervjuerna och relatera dem till varandra utifrån de olika teman vi valt. Därefter delade vi upp varje tema i flera begrepp för att göra det hela mer hanterbart under analysen. Detta är vad man kallar en innehållsanalys som betyder att man separerar och fokuserar på tre olika ståndpunkter när man utläser en berättelse som intervjupersonerna berättar: vilka händelser, karaktärer och teman skildras? Detta är en del av en analytisk induktion som vi har använt oss utav när vi analyserar vår empiriinsamling (Örberg 2013:68). I relation till de mönster vi fick fram i intervjuerna så lyftes analysen med hjälp av teori och tidigare forskning.

4.6 Tillförlitlighet

Det är viktigt att kunna bedöma en kvalitativ undersökning. Bryman (2011:354) hänvisar till Guba och Lincoln som lyfter fram paraplybegreppet. En studie som är tillförlitlig bygger på fyra delkriterier som trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och en möjlighet att styrka och konfirmera. Dessa kriterier finns till eftersom att de förutsätter att det är möjligt att komma fram till en bild av den sociala verkligheten. Forskarna ställer sig kritiska till realismen som menar att det finns en absolut sanning om den sociala verkligheten som forskaren ska avslöja. För att vår studie skulle bli trovärdig säkerställde vi att forskningen utförs i enighet med de regler som finns samt att vi frågade intervjupersonerna efter bekräftelse för att vi ska vara säkra på att vi såg deras verklighet på rätt sätt. För att vår studie skulle kunna vara överförbar beskrev vi de detaljer som ingår i en kultur. Detta hjälper andra personer att bedöma hur pass överförbara resultaten är i en annan miljö. När det gäller studiens pålitlighet så har vi skapat en fullständig redogörelse av alla faser i forskningsprocessen för att andra ska kunna ta ett granskande synsätt och kunna bedöma studien. Det sista delkriteriet uppfylldes genom att vi under studiens gång inte medvetet lät personliga värderingar påverka våra slutsatser från undersökningen (ibid.). Genom att belägga resonemang och slutsatser ned hjälp av vår empiri har vi styrkt våra resonemang. Vi har valt att använda rikligt med citat för att möjliggöra för läsaren att avgöra rimligheten i de analyser och tolkningar vi gör.

4.7 Forskningsetiska överväganden

För att kunna göra en bra studie måste vi ta hänsyn till etiska överväganden och argumentera för att den är tillämpbar ur ett etiskt perspektiv. Trots att vi från början var intresserade av barnens perspektiv blir det första etiska övervägandet att välja de professionellas perspektiv på ämnet "barn i missbruksmiljöer" för att skydda barnens integritet.

Det första kravet från Vetenskapsrådet (u.å) är informationskravet och det innebär att man ska informera de berörda respondenterna om syftet man har med forskningsuppgiften. Det andra kravet kallas för samtyckeskravet och det innebär att man själv får bestämma om man vill vara med och medverka i studien och att man när som helst under studien kan välja att avsluta sin medverkan trots att man valde att vara med från början. Det ingår också i samtyckeskravet att man inte får påverka undersökningdeltagarna på något sätt. Det tredje kravet heter konfidentialitetskravet och handlar om att man ska underteckna en förbindelse om att man har

en tystnadsplikt när man samtalar med respondenter med etiskt känsliga uppgifter. Det är också viktigt att man lagrar informationen man får på ett säkert sätt att åtkomsten av informationen förblir oåtkomlig för utomstående. Det sista kravet heter nyttjandekravet och handlar om att man inte får sprida ut insamlat material som egentligen är avsett för forskningsändamål för kommersiellt bruk eller av andra syften som inte är vetenskapliga (Vetenskapsrådet, u.å).

Förutom att ta hänsyn till de etiska kraven anonymiserade vi våra respondenter, gav dem fingerade namn, och avidentifierade orterna som respondenterna arbetar i. Eftersom att vi intervjuade socialarbetare inom olika enheter men där alla har erfarenhet om barn i missbruksmiljöer valde vi att inte avidentifiera vilken enhet respondenten arbetar inom eftersom att det ligger till grund för att vår studie blir tydligare. Det tillhör en forskares ansvar att anonymisera då man måste tänka över om det finns belägg över det man vill skriva eller ifall det är nödvändigt i huvudtaget eftersom att vi producerar studier baserat på andras verkligheter och världar (Skærbæk, 2012:139–140).

4.8 Arbetsfördelning

Under arbetets gång har vi försökt att arbeta tillsammans så mycket som möjligt. Under uppsatsens teoretiska delar har vi delat upp och skrivit åtskilt för att sen träffas och sammanställa allt. När det var dags att göra intervjuer så var vi båda två på plats. En av oss höll i intervjun medan den andra flikade in samt skötte det praktiska. När vi gjort hälften av intervjuerna så bytte vi roll. Under transkriberingen så ansvarade vi för hälften var av materialet och under kodningen och analysen satt vi tillsammans och skrev.

5 Resultat och analys

I denna del av studien presenterar vi resultatet från intervjuerna med de yrkesverksamma. Presentationen kommer att belysas utifrån olika teman som kopplats till studiens frågeställningar. Datamaterialet kommer att relateras till tidigare forskning, vår valda teori om gräsrotsbyråkrater och intervjuerna i löpande text. Vi inleder med att presentera intervjupersonerna för att sedan under ett åtgärds- och uppföljningsavsnitt presentera respondenternas arbetssituation. Denna del som relateras till vår första frågeställning är av en mer beskrivande karaktär medan de övriga delarna länkas till teori och tidigare forskning. De sista två delarna av analysen frambringas utifrån olika teman. De teman, med tillhörande underrubriker, som vi valt att analysera utifrån är *den professionella rollen* och *handlingsutrymme och dilemman vid hänsyn till barnperspektivet*.

5.1 Presentation av intervjupersoner

I denna studie har sex yrkesverksamma socionomer, från olika städer, med olika befattningar medverkat. För att avidentifiera intervjupersonerna har vi använt oss av fingerade namn.

- Agneta från stad A är 60 år gammal och hon är enhetschef för en stöd och motivationsgrupp för vuxna missbrukare samt för öppenvården.
- Berit från stad B är 29 år gammal och arbetar som socialsekreterare på enheten för barn, unga & familj.
- Camilla från stad C är 50 år gammal och är chef för familjebehandlingsenheten.
- Doris från stad D är 44 år gammal och arbetar som socialsekreterare med utredning på barn- och ungdomsenheten.
- Emma från stad E är på 61 år gammal. Även hon är en socialsekreterare som arbetar med utredning på barn- och ungdomsenheten.
- Frida från stad F är 51 år gammal och är socialsekreterare på vuxnenheten.

Trots intervjupersonernas olika befattningar har alla erfarenhet av arbete med barn i missbruksmiljöer som socialsekreterare.

5.2 Åtgärder och uppföljning

För en gräsrotsbyråkrat kan arbetet många gånger vara ambivalent. Både när det gäller växelspelet mellan den personliga och den professionella rollen, önskan att vara personlig men inte privat för att skapa en relation till sina klienter samt handlingsutrymmet som alltid infinner sig i gränslandet mellan lagar och regler och den egna subjektiva uppfattningen.

För att visa hur ett barn som växer upp i missbruksmiljö blir känt för socialtjänsten och hur socialarbetarens arbetsgång ser ut när det gäller att ta hänsyn till barnet trots att mycket fokus ligger på föräldrarna har vi valt att föra fram Berits berättelse om arbetsgången på hennes arbetsplats. Detta för att göra det tydligt för läsaren hur utredning, insatser och uppföljning kan se ut för ett barn som blivit orosanmält till socialtjänsten. Det behöver inte betyda att det fungerar exakt likadant på andra socialförvaltningar eftersom att olika kommuner lägger upp sitt arbete olika. Något som dock är väldigt tydligt hos alla intervjupersoner är att mycket fokus ligger på föräldern eftersom att de är 'källan till problemen' för barnen då de missbrukar. För att ett barn ska växa upp i en missbruksmiljö krävs att miljön präglas av missbruk av en eller båda föräldrarna. För att illustrera en arbetsgång så låter vi Berit berätta:

Anmälan kommer ner till vår mottagningsenhet, och sen så tar man kontakt med familjen och, ja, pratar kring det som har kommit in i anmälan. Och sen gör man en förhandsbedömning där man tittar på om det finns behov av att inleda utredning eller inte, och då fattar de beslut där nere på mottagningsenheten. Om de då ska inleda utredning så kommer det upp här till vår enhet. Eller så gör man inte det och då, ja, händer det liksom ingenting ... Vi har rätt så nyligen omorganiserat till att jobba 0-20 ... Mellan det åldersspannet, och då träffar vi familjerna och vi har fyra månader på oss att skriva en utredning. Har en utredning som utgår från BBIC, som vi jobbar med här. Barns behov i centrum. Och då träffar vi familjen, barnet främst då. Det är alltid det vi har i centrum som sagt så att vi vill ha familjen delaktiga och kontaktar andra personer i barnets närhet som skolan. De skulle jag väl vilja säga att vi alltid pratar med eftersom att de oftast har en stor inblick i barnets liv då de tillbringar mycket tid där och så. För att se hur de upplever barnet i mående och agerande och beteende och så och där kan man ofta få rätt så mycket information. Och sen sammanställer vi materialet som då mynnar ut i utredningen och ibland så är det att vi har förslag eller, att vår bedömning är att bevilja insatser. Och det... Vi har ju löpande kommunikation med familjen där vi delger våra bedömningar. Det mynnar ju ut i att antingen avsluta utan utredning insats eller att man beslutar om bistånd då. Och då är det ju vi själva som följer upp det också om det är till exempel familjebehandling eller något annat bistånd som vi beviljar så är det vi

socialsekreterare som har gjort utredningen som följer upp ärendet ... Sen har vi ju barngrupper här med som tillhör socialtjänsten. Det kan också vara biståndslöst, i och för sig, men där vi bland annat har en grupp för barn till missbrukare. De jag träffar som har gått den tycker den är väldigt bra eftersom att de får träffa andra barn som också lever eller har levt i missbruksmiljö och har haft föräldrar som missbrukar. (Berit)

Berit har beskrivit hur hennes arbete ser ut på den socialförvaltningen hon arbetar på. De utreder med hjälp av BBIC, träffar barnet och familjen och har löpande kommunikation där de delger sina bedömningar. Eftersom att det är människor, och framför allt barn hon arbetar med så kan arbetet ibland vara psykiskt krävande. Det krävs ständig självreflektion och handledning för alla som arbetar med människor för att tolka sin egen roll i arbetet med att hjälpa människor (Berit).

5.3 Professionell roll

5.3.1 Egenskaper och bemötande

Jag tycker det är viktigt att vara bra på att lyssna och att våga ställa obekväma frågor om man nu bara ska välja några saker. Att försöka bortse från de bilder och föreställningar som vi har i vårt huvud. Vi drar ibland alldeles för snabba slutsatser och ser orsakssamband som kanske inte alls stämmer. Och att vi får föreställningar om vad som behöver göras och så vidare men för barnet kanske det är i någon helt annan ände man ska börja. Vi måste ta oss tid att lyssna och vi måste våga fråga. Och vi ska inte vara för snabba i att skena iväg i våra idéer och i vår iver att vilja hjälpa. (Camilla).

Camilla reflekterar över vad som är viktigt i en socialarbetares professionella roll. Svensson et al. (2008) beskriver den professionella rollen som den där kunskap, färdigheter och förväntningar förknippas med individens profession. Camilla berättar vidare om en socialarbetares egenskaper. Hon menar att det är viktigt att man inte är feg eller rädd för att fråga en känslig fråga eller meddela något obehagligt. Hon berättar att hon lärt sig genom åren att det är bra att säga ”nu ska jag fråga dig någonting som du kanske inte riktigt gillar att jag frågar dig om. Och då får du säga till om du tycker det för det är inte min mening att vara oförsämnd, men jag undrar faktiskt över en sak och den är rätt känslig” så att man kan bädda in det lite och förvarna så den hinner förbereda sig och inte blir helt överrumplad. Lipsky (1969) menar att förhållningssättet som gräsrotsbyråkraten har till klienten blir viktig

eftersom att hen har förmågan att påverka klienten. Agneta tycker att alla kan ha teoretiska kunskaper men att alla inte kan vara socialarbetare. Det krävs kunnighet, empati, ödmjukhet och likavärde. Man behöver kunna allt samt att se människan bakom missbruket. Emma är samstämmig och menar att man kan vara ganska rak utan att vara provocerande. Hon tycker att det är viktigt att möta människor med respekt. Hon tar upp ett exempel som visar på motsatsen:

För om man är falsk, jag menar det... Låt oss låtsas att man vet att om att det blir ett omhändertagande och man sitter där och liksom och inte ger besked under tiden utan bara sitter där och förstår en förälder och så bara helt plötsligt... (Emma)

Samtidigt som det är viktigt att visa respekt och vara rak så menar Camilla att man inte får gå in i föräldratänket för mycket. Visst ska man ha föräldrarnas perspektiv med men det är barnets bästa som ska väga tyngst. Handley och Doyle (2012) förklarar i sin studie att det är viktigt att samtala med barnet och reflektera över dess situation för att försäkra sig om barnets bästa. Camilla berättar att man måste vara modig som socialarbetare eftersom att de som jobbar med barn finns till för att stå på den "lilla människans sida". Johansson (2007) hänvisar till Lipsky som anser att det mest utmärkande kännetecknet hos en gräsrotsbyråkrat är arbetet med och relationen till klienterna. I arbetet med barn menar Agneta att det är viktigt att möta barnet där det är och att inte ta reda på så mycket som möjligt utan att mötas på deras villkor. Socialarbetaren får ändå vara professionell med ett barnperspektiv och möta barnet som en egen individ. Barnet berättar vad det vill, i dess takt så det är viktigt att vänta ut barnet. Handley och Doyle (2012) menar på att om man inte väntar ut barnet så kan man pressa barnet till att bli tyst och inte vilja berätta saker.

5.3.2 Barnperspektiv

Jag tror att det är viktigt att sätta ord på saker eftersom att det inte är så lätt för barnet att veta. De kan tycka att det är helt naturligt eller tänka att alla barn har det så. Man får försöka sätta ord på det man kan, t.ex. att om det har kommit in en anmälan så får man sätta ord på och våga säga sakerna som faktiskt står i anmälan och prata med ett barn. Oftast vet de mer och förstår mer än vad man tror också mer än vad föräldrarna tror ... alltså man ska utgå från barnet hela tiden för det är så lätt att hamna i det där vuxenperspektivet och föräldrarnas problem, men det handlar om vad de här problemen innebär för barnet. (Frida)

Frida berättar att man måste behålla ett barnperspektiv före ett vuxenperspektiv vilket är något, som vi nämnt tidigare, som Handley och Doyle (2012) menar kan nås genom att samtala med barnet. Gräsrotsbyråkraten (Johansson, 2007:41) har en avsevärd handlingsfrihet i utförandet av sina arbetsuppgifter men Svensson et al. (2008:96) menar att handlingsutrymmet inte kan användas innan den enskilda personen har tolkat sin yrkesroll. Det är utifrån hur man tolkar sin roll som man bestämmer hur man agerar som socialarbetare och hur man bemöter människor. Alla intervjupersoner är eniga om att det är viktigt att möta barnet där det är och att ett barnperspektiv genomsyrar allt arbete. Camilla berättar vidare om hur viktigt det är att barnet ska få kunna uttrycka sina tankar, känslor och inställning. Att finna en struktur att arbeta efter så att man inte missar dessa bitar.

Svensson et al. (2008:98) hänvisar till Ellström om yrkeskunskap där en aspekt är klientkunskapen som innebär att man har kunskap om klienternas behov, föreställningar och sätt att fungera i psykologiskt tänkande. Detta är någonting som innefattas i socialarbetarens professionella roll (ibid.). Även om socialarbetarna har kunskap om barns behov och färdigheter i att tala med dem så tycker intervjupersonerna att det är svårt när det inte finns ett erkänt missbruk hos föräldrarna. Finns det så kan man prata med barnet om hur det är att ha en förälder som missbrukar. Man kan prata om oro, man kan prata om det här med att avlasta. För som vanligt så har ju barnen en benägenhet att ta på sig skuld (Camilla). Berit berättar att hon också tycker att det svårt att prata med barn eftersom att man inte vill kränka någon eller svartmåla föräldern men att man samtidigt måste berätta för barnet att deras situation inte är normal. Berit tar upp ett exempel på hur man kan lägga samtalet på rätt nivå:

Det viktigaste tycker jag är att lägga det på den nivå där familjen är och där barnet är framför allt. Som här är en kille nu som fick gå in och ringa ambulans hos grannen för pappan hade överdoserat. Och där vet ju jag att min kollega och jag pratade innan mötet om att vi inte bara kan gå in och säga: ja, din pappa hade ju tagit en överdos. Man får ju välja sina ord och hur man pratar och där valde vi att prata med föräldrarna först. För att höra hur de benämner det och det är ofta det vi försöker. Hur benämner dem det så att man pratar samma språk. Och i detta fall så pratar man i termer som att pappa inte mår bra och ibland måste han ta medicin och då blev det för mycket och egentligen ska han inte ta medicinen, det var på den nivån. Och då får man ju försöka prata på samma språk så att barnet känner sig bekvämt, så att man inte lägger in annat som kanske gör att barnet känner sig obekvämt eller inte vet vad man pratar om eller, ja, att det blir jobbigt för barnet... (Berit)

Barnperspektivets genomsyrande i arbetet är beroende av barnets ålder och mognad vilket Handley och Doyle (2012) nämner i sin studie att man ska förhålla sig till. Emma berättar att de låter barnen vara med och skriva i utredningen men att det beror på deras ålder och mognad och att det blir svårt när det handlar om små barn. Frida upplever att det även är svårt att ta hänsyn till barnperspektivet när det gäller större barn. Hon säger att “det finns ju inget barn som blir vuxen när man är 18. Så är det ju inte i någon familj utan oftast följer man sitt barn längre än så, men vad gör man med de här barnen då?”

5.3.3 Makt

När det kommer till begreppet makt så talades det inte om i så tydliga termer av intervjupersonerna. På frågan om hur Emma tycker det är att ha makten i en beslutsfattande position där ett barn far illa svarar hon:

Vi borde ta det två och två, det är en dröm alltså men på grund av arbetsbörda har vi inte lyckats med det än. Men vi önskar det för det är ju en rättssäkerhet och det påverkar utredningen. För det är två ögon... Eller fyra blir det ju och det är ju en trygghet. (Emma)

Emma reflekterar över makten som socialarbetaren utövar. Hon anser att det hade varit bättre om två socialarbetare tillsammans delar på det beslutsfattande ansvaret kring en klient eftersom att makten och ansvaret kan vara för tung för en ensam socialarbetare att bära på. Johansson (2007:45) hänvisar till Lipsky som menar att man blir ensam som gräsrotsbyråkrat att befinna sig i en position av att möta klientens behov och att även leva upp till organisatoriska förväntningar. Den “dubbla” rollen som gräsbyråkrat är med andra ord källan till deras makt. Lipsky (1969) kallar det för “lack of clarity in role”.

Det råder skilda meningar kring maktinnehav. Doris menar att det är väldigt skönt att ha makten inom socialtjänsten eftersom att man faktiskt kan “lyfta bort” ett barn från en dålig miljö och göra stor skillnad. Hon tycker att makten är bra om man kan använda den på rätt sätt. Agneta tycker däremot att det är en svår balansgång att utföra eller att utnyttja makt. Det är frustrerande att se att det finns problem men att inte kunna göra något för att man har för lite information. Svensson et al. (2008:96) menar att känslor och reflektioner som tillhör den personliga rollen blir till ambivalens när det inkräktar på den professionella rollens arena.

5.3.4 Ambivalenta känslor och reflektioner

Att nå dem... Vissa är ju lätta, de pratar som en öppen bok men många är inte det. Jag har haft i alla fall två stycken som är väldigt förtegn. Där är ingen oro i skolan riktigt så... Där är inget konkret liksom att ta på. Det är deras verklighet eller deras liv. Och man vet att det inte ska vara så men där är inget att greppa tag i liksom. (Berit)

Berit reflekterar över hur det är att arbeta med barn i missbruksmiljöer. Hon tycker att det är jobbigt hon vet att barnet behöver hjälp men att föräldrarna och barnen inte vill ha den. Finns det inget samtycke från föräldrarna eller om föräldrarna inte har ett erkänt missbruk så blir det svårt att jobba med de här barnen eftersom att det inte finns någonting konkret att ta på och då kan man inte göra någonting. Lipsky (1980) nämner att socialarbetaren lätt kan bli frustrerad när klienterna inte vill samarbeta eller när de inte vill ta emot hjälp. Även om en gräsrotsbyråkrat har "non-voluntary clients" så behövs det någonting konkret att ta på för att en socialarbetare ska kunna agera. Camilla tycker att missbruksproblematiken är svår och att det är svårt att ta hänsyn till barnen i dessa situationer. Hon liknar det vid att "problematiken slår klorna i en". Berit tillägger med att även om man vet att det inte är rätt att ett barn ska leva så, men när där inte är så pass stor oro, så är det svårt att agera som socialsekreterare. Samtidigt som att ett erkänt missbruk och viljan av föräldrarna att ta emot hjälp är förutsättningar för socialarbetaren att agera i de fallen där det inte är så pass stor oro att det blir frågan om tvång så är det viktigt att möta barnet där det är. Berit berättar ett exempel:

Skulle jag säga till den killen liksom att "ja, vi har en grupp med andra barn som lever i missbruksmiljö..." Alltså, han är liksom inte där. Samtidigt så kanske man tänker att det skulle vara skönt för honom. Att han bär på mycket, så det är väl mer där som jag tänker att man inte riktigt kan göra det man vill. (Berit)

O'Connor och Leonard (2014) såg samma sak hos de professionella som de studerade. Studiepersonerna fick en obehaglig känsla när de fick en större medvetenhet om vad som egentligen händer i en familj. Det blev en ambivalens när man vet vad som händer men att familjen förvränger sin historia. Det leder till att socialarbetaren inte alltid kan agera som hen vill. Frida reflekterar över hur en familj kan fungera. Hon nämner "tysta ärenden" och undrar varför vissa är "hemmasittare". Hon berättar att det är svårt att arbeta med dem eftersom att familjen kan vara lite kraftlös men att det samtidigt är viktigt att inte tappa greppet om dem.

Frida tycker dock, till skillnad från Berit och Camilla, att det finns en fördel med just missbruksproblematiken jämfört med till exempel psykisk ohälsa. Hon berättar:

Fördelen med missbruk, om man får säga så är att det här med missbruk är ganska påtagligt även om det döljs. Det är svårt att dölja i det långa loppet, det kommer komma fram på något sätt. Det finns något att ta på och man kan ändå kräva eller föreslå drogtest. På något sätt försöker man fånga upp det här. Medan psykisk ohälsa kan vara väldigt diffust och långa vårdnadstvister kan ha väldigt högfungerande föräldrar på andra områden men så har man hamnat eller fastnar i något som skadar barnet ändå. (Frida)

O'Connor och Leonard (2014) menar att det är komplext att arbeta med barnfamiljer i socialt arbete och att det ibland även kan vara motsägelsefullt i ett beslutsfattande. Svensson et al. (2008:101) anser att yrkesrollen är beroende av organisationen och att det är där en spänning kan finnas. Till skillnad från yrkesrollen är yrkesidentiteten inte bundet till organisationen, utan den bild som socialarbetaren bär med sig av sig själv som yrkesverksam. Berit, Camilla och Frida har alla olika yrkesidentiteter och erfarenheter även om de har samma yrkesroll och det är en grund för att de reflekterar olika över arbetet med barn i missbruksmiljöer.

5.4 Handlingsutrymme och dilemman vid hänsyn till barnperspektivet

5.4.1 Skilda uppfattningar kring lagen och organisatoriska förutsättningar

Inom socialtjänsten så är det lagstiftningen som styr oavsett vad du tycker. Den är jätteviktig att följa. Vi tummar inte på lagstiftningen här, det kan få förödande konsekvenser för både dig själv och klienten. Lagen är en trygghet för våra medborgare samt ett rättssnöre. Vi kan inte gå över gränsen på varken ena eller andra hållet. (Agneta)

Agneta reflekterar över komplexiteten mellan lagen och socialsekreterarens egen vilja att agera. O'Connor och Leonard (2014) menar att det är en komplex bild som frambringas när yrkesutövaren ska hitta sin röst genom att använda handlingsutrymmet och makten som ingår i arbetet. Agneta menar däremot att den egna rösten inte har så stor betydelse eftersom att lagen, enligt henne, går före allt annat. Emma tycker däremot att det ibland är svårt att förhålla sig till lagen. Hon säger att:

Man har ett motstånd om man jobbar med det och försöka under lagstiftningens ram att... Det är svårt det här... Som hur bedömer man sekretessen? ... Nej men det är väl det där med att man har jobbat länge och man har lärt sig. Att få en viss flexibilitet men ändå hålla sig inom lagens ram så ja... (Emma)

Att vara flexibel inom lagens ram kan liknas vid Johanssons (2007:44) hänvisning till Lipsky som menar att gräsrotsbyråkratens arbete kan utmärkas av att hen får göra individuella tillämpningar av generella regler i kontakten med klienterna. Komplicerade och dynamiska situationer kan vara svåra att reducera till formella regler. Han menar att det krävs mycket improvisationsförmåga samt sunt förnuft. Det är många gånger omöjligt att reglera den omdömesförmågan som krävs. Camilla berättar vidare om att hon har varit i många situationer där hon vill mer än vad föräldern vill, åtminstone i stunden. Hon berättar:

Vi har en lagstiftning som bygger på frivillighet och samtidigt så tänker jag att man löser inte så jättemycket med tvång heller ... Ja, jag vet inte vad man ska säga om det men det är ju en frustration tror jag som vi socionomer i vår värld får lära oss att klara av. Det som jag tycker är bra med lagstiftningen är att man under årens lopp har förtydligat det här med barnperspektivet. Att man måste prata med barn, att man måste dokumentera barnets inställning. (Camilla)

Att prata med barn och dokumentera deras inställning är dock någonting som alla intervjupersoner upplever som svårt. På grund av barnens lojalitet mot föräldrarna eller förtroende till socialarbetaren är bara två aspekter av dilemmat. Det som upplevs som mest problematiskt är tidsbristen eftersom att de inte hinner skapa en relation med barnet. Lipsky (1969) menar att socialarbetaren är under konstant press under det administrativa arbetet eftersom att de behöver få "kalendern att rulla" samtidigt som de behöver ta hänsyn till klienten. Doris reflekterar över komplexiteten i detta och säger:

Lagen tar inte alltid hänsyn till liksom... Det står ju... i och för sig det står ju fint skrivet också, att man ska ta hänsyn till barnets ålder och mognad och så... Men framförallt tar ju inte lagen hänsyn till arbetsvillkoren, vi inte hinner med på det sättet och skapa relation med barnet så att den kan berätta. Det ges inte organisatoriska förutsättningar till det. För det är löjligt att tro att barnet ska prata med oss om det ges en eller två gånger att prata med en främmande människa. Det är förbluffande att folk faktiskt pratar så mycket som de gör ibland,

men man inser att det hade kunnat bli betydligt fylligare om man hade träffat dem mer.
(Doris)

Frida reflekterar över samma sak som Doris och tycker att det hade varit lättare att bli mer professionell om man hade sluppit pressen och fått mer tid till att träffa barnet. Agneta berättar att man kan ha 10-15 utredningar åt gången och att man då måste prioritera det som väger tyngst. Emma tycker att fyramånadersgränsen som utredarna har på sig är svår att hålla eftersom det tar tid att bygga upp en relation till barnet och få ett förtroende. Agneta tillägger att barnen som växer upp i missbruk inte har någon tillit till vuxna så de behöver träffa en vuxen som ser en för den man är. Att skapa en allians är viktigt. Hur man är i sitt bemötande visar vilken relation man får med barnet.

5.4.2 Minska rädslor och skapa förtroende

De är ju inte fullt så dumma egentligen de är rädda för oss och tror att vi ska ta barnen och så.
Folk ljuger ju här för att de är rädda. (Doris)

Doris reflekterar över den syn som kan finnas av socialtjänsten i samhället. Att föräldrar kan vara rädda för att socialtjänsten ska gripa in och ta deras barn om de berättar hur de har det är en uppfattning som alla intervjupersonerna tar upp. Camilla berättar:

Det spelar ingen roll vilket problem man har. Vill man inte jobba med det så blir det ju svårt. Sen försöker vi ju alltid se barnet i alla fall, för det handlar ju också mycket inom socialtjänsten att försöka att minska rädslor. Och då menar jag inte bara hos barnet, utan även hos de vuxna. För att ibland så är ju rädslan av att berätta hur man egentligen har det kanske så stor... Man kanske vill ha hjälp men man vågar inte berätta. Rädslan finns ju hos många att ”tänk om de tar mina barn om jag berättar hur det är”.

Intervjupersonerna berättar att de aktivt får jobba med att minska rädslan och att försöka skapa ett förtroende hos familjen. Svensson et al. (2008:166) menar att man kan förstå det som skapandet av en allians. Alliansen bygger på att deltagarna har gemensamma överenskommelser och ett samarbete. Det är en viktig grundpelare för att åstadkomma skillnad.

Berit berättar att en viktig del i att försöka skapa en allians är att anpassa sig efter klienten genom att fråga hur de skulle vilja lägga upp mötet. Vill föräldrarna inte sitta på ett samtalsrum utan istället gå en promenad så kan hon anpassa sig efter det. Det är viktigt att även anpassa sig efter barnet så att det känns bekvämt för det eftersom att det är stort att träffa okända människor. Frida tycker det är viktigt att man har förberett och tryggt föräldrarna innan man träffar barnet eftersom att när föräldrarna är trygga så blir barnen i sin tur också det. Svensson et al. (2008:180) menar att om man är öppen för dynamiken i mötet med klienten kan man skapa en yrkesroll med stort handlingsutrymme och förmågan att variera sin position i relationen med familjen. Både Berit och Frida tar upp att de träffar familjen under en väldigt kort period. De säger att de försöker att bilda en allians och få ett förtroende men att man ibland inte lyckas. Johansson (2007:52–53) hänvisar till Lipsky som menar att gräsrotsbyråkratens relation till klienten och tvärtom inte är likartad. För gräsrotsbyråkraten är klienten i viss mån "en i mängden" medan det för klienten istället kan upplevas som en unik kontakt. Resultatet av relationen kan rimligtvis bli viktigare för klienten än för gräsrotsbyråkraten.

5.4.3 Risk och skydd

Det är ju en riskfaktor och det vet vi ju. Att växa upp i missbruksmiljöer, eller hem med missbruk är ju en riskfaktor för att utvecklas väl. (Camilla)

Camilla reflekterar över risk- och skyddsfaktorer när det kommer till barn som växer upp i en missbruksmiljö och att det är en stor riskfaktor att bo i en sådan miljö. Forrester et al. (2008) nämner också att socialarbetare måste utföra dessa bedömningar för att se till barnets bästa. Camilla berättar att det pågår en skyddsbedömning utifrån barnets situation, att det alltid är utgångspunkten. En skyddsbedömning är en avvägning av risk- och skyddsfaktorer. Camilla berättar om avvägningar i en sådan bedömning:

Är det till exempel två föräldrar i hemmet och är det så att den ena föräldern är missbruksfri och kan stå för stabilitet och så vidare så är det en skyddsfaktor. Om det finns andra i nätverket som kan avlasta så kanske man kan undvika en placering. Om man tillfälligt kan bo hos en faster eller moster om föräldern är inne i ett återfallsskov. Man måste ju skraddarsy utifrån varje barns behov. Är det ett litet barn, eller ja det behöver inte vara litet heller för den delen, men om en förälder är ensamstående med ett omfattande missbruk, ja då kanske man måste placera barnet. (Camilla)

Frida reflekterar vidare över föräldraförmågan och var gränsen går innan barnet far illa. Camilla och Emma tycker också att den gränsdragningen är svår eftersom att man förlorar omdömet när man dricker. Man kan inte läsa av barnets behov eller se var det befinner sig. Det påverkar samspelet och relationen. Camilla berättar att många barn blir vuxna lite för fort och får ta ett väldigt stort ansvar hemma, att de lagar mat och städar till exempel. Det blir ombytta roller i familjen. Doris berättar att det är när en ensamstående förälder dricker eller när en av föräldrarna dricker och den andra väljer att blunda för problematiken som hon, som gräsrotsbyråkrat, kommer in i bilden.

Berit tillägger att det är en riskfaktor om barnet är litet för då är det beroende av sina föräldrar på ett annat sätt. Ett litet barn kan inte ta sig ifrån lägenheten eller ringa någon som ett större barn kan. Det gör att det ses som allvarligare om ett mindre barn befinner sig i en missbruksmiljö än om ett större barn gör det, under likartade förutsättningar. Forrester et al. (2008) hävdar i sin studie att det är svårt att visa både empati för föräldrar och samtidigt ha huvudfokus på barnets bästa. Specifika svårigheter ligger i att vara ärlig och tydlig med föräldrarna utan att ens empati ska kollidera med oacceptabelt beteende. Hur socialarbetaren ska förena sin roll gentemot de olika roller föräldrarna kan agera utifrån är ibland förstått som utmaningen i att arbeta i partnerskap med föräldrarna.

5.4.4 Förnekande och lojalitet

Föräldrarna tror att barnet inte ser eller hör vad som pågår. Att de bråkar eller dricker när barnet sover bland annat. Det är en förnekelse och socialarbetaren får ofta påpeka att barnen vet mer än vad föräldrarna tror. (Agneta)

Agneta reflekterar över något som alla intervjupersoner har gjort. Förnekande och lojaliteten som barnen har till sina föräldrar genomsyrar arbetet med barn i missbruksmiljöer i de flesta fallen och det gör arbetet svårt. Emma berättar att missbruk ofta är rätt tydligt och att det inte riktigt går att neka helt och hållet, men att man kan justera verkligheten. Camilla håller med och uttrycker:

Men det är hela tiden någonting där man tänker ”Hm, hur är det nu idag egentligen”. Jag tycker det är svårt att komma åt, och sen kan det komma någon anmälan om att en förälder

har gått berusad på stan med en barnvagn och så träffar man dem och de ”ja, men det blev så dumt, jag var hemma hos en väninna och hon hade fyllt år. Och jag har inte druckit på jättelänge och jag tog två glas vin och det var hemskt. Jag blev helt snurrig så jag fick bara gå hem och lägga mig, usch va hemskt”. Ja, men du vet så får man en sån berättelse och så anar man att ”men vänta lite här nu... (Camilla)

Lipsky (1980) menar att avsaknaden av gräsrotsbyråkratens målmedvetenhet är relaterad till att gräsrotsbyråkraten är en “non-voluntary servant” på samma vis som klienten är “non-voluntary”. Genom det förnekande som är vanligt i missbruket är det svårt att ha kontroll över klienten. Frida tycker det är svårt att påvisa om en person förnekar eftersom att de kan förneka in i det absurda. Camilla tycker också att det är svårt att arbeta med missbruk. Man måste få föräldrarna motiverade till att ta emot hjälp för att barnen i sin tur ska få en tryggare uppväxt men även om de är villiga till det så betyder det inte att de kan tillgodogöra sig hjälpen. Hon berättar vidare att

Svårigheten är ju någonstans i att missbruk och förnekande hänger ihop och att det här medberoendet som ju också ofta finns i familjen med förnekande och lojalitet. Att man någonstans tänker att det här är normalt och det är kanske inte så farligt, och det kanske är okej, och det kanske är såhär man ska ha det... (Camilla)

Agneta, Berit, Camilla, Doris, Emma och Frida reflekterar över risken för anhöriga att bli medberoende. Barn till missbrukare är oftast solidariska mot sina föräldrar. De är lojala och kan ge sken av att allting är bra. Det kan vara beroende på att de har lärt sig att leva i sin situation eller att de är rädda för att behöva flytta och bli separerad från sina föräldrar. Det är vanligt att missbruk är en familjehemlighet. Doris berättar dock att tonåringar kan vara lite rakare och häva ur sig det värsta om sina föräldrar utan att det behöver vara sant för att de är förbannade. Då måste man väga lite på andra hållet. Det finns “dramadrottningar” som kommer till socialtjänsten också men det är inte särskilt vanligt. Det är ett mycket större problem att de säger för lite än för mycket. Frida menar på att barnen ofta vet vad de ska säga för att vara solidariska mot sina föräldrar. Det hon som gräsrotsbyråkrat kan göra är att försöka motivera och förklara för barnen vad som händer och berätta hur barn ska ha det och inte. Det är dock inte det lättaste med tanke på att man måste ha samtycke från föräldrarna att prata med barnen.

5.4.5 “Socialtjänstens barn blir socialtjänstens familj”

Svensson et al. (2008:206) hänvisar till Bernler och Johnsson som diskuterar dokumentationens betydelse. Det finns en skillnad mellan det som finns i en text och det som finns i en tanke hos socialarbetaren samt det som sker i samspelet med klienten. De menar att den administrativa världen dominerar men att det inombords hos socialarbetaren finns en “önskan att genomföra någon form av behandling, en process som inte är styrd av det administrativa regelsystemet utan klienternas problem och en analys av dessa som är genomtänkt och nyanserad”. Utöver detta finns klientens behov och dennes liv. Socialarbetaren har här ett tolkningsföreträde som kommer till starkast uttryck när det kommer till klientens situation. Socialarbetaren slår fast hur sitt handlingsutrymme ska användas med stöd i sina bedömningar. Bedömningen blir olika beroende på vilken aspekt som får tyngst genomslag (ibid.). I de fall där det inte har funnits något konkret att ta på som visar att ett barn far illa, som intervjupersonerna tagit upp tidigare, är risken stor att de “faller mellan stolarna”, vilket Doris tycker är en svårighet i sitt arbete som socialarbetare. Emma resonerar kring det som Doris är inne på och säger:

Men de här ärenden där föräldrarna säger att de inte är intresserade i någonting och det inte är en LVU-grund. Då om man känner att detta inte är bra, då är det klart att det oftast blir att det kommer in en ny anmälan. Det är sådana ärenden som blir en “följetång”... Ärenden som återkommer. (Emma)

Agneta berättar vidare att det finns de som varit aktuella för 25 år sedan som är aktuella nu inom olika områden. ”Socialtjänstens barn blir socialtjänstens familj”. Det blir en rundgång där de barnen som varit aktuella förr får egna barn som blir aktuella för liknande problematik. Det enda hon kan göra i dessa situationer är att erbjuda frivilliga insatser. Svensson et al. (2008:26) menar att socialarbetare har som mål att undvika dilemman genom att hitta vägar där organisationens och klientens intressen sammanfaller. Regler och riktlinjer skapas genom ambitionen att undvika godtycklighet och för bred variation av ageranden. Rutiner skapas genom att socialarbetar- och klientrollen fixeras för att man hoppas att alla ska agera lika. En del problem löses av dessa undvikandestrategier men till följd av detta skapas även nya eftersom att regler och rutiner inte alltid samstämmer.

Någonting som inte förändras av denna strategi är de familjerna som ständigt återkommer till socialtjänsten. Camilla berättar att man istället får försöka arbeta för att det ska finnas andra människor runt omkring barnet som ser det. Man kan till exempel berätta för dagis att ”nu kommer vi inte ha någon fortsatt kontakt med familjen, men tänk på att höra av er igen”. Så att det är någon som ser barnet hela tiden. Man kan prata med barnet också och säga om det skulle bli jobbigt hemma, vem skulle du vilja prata med då?” (Camilla). Att man försöker bygga in sådana personer runt omkring som man ändå har haft kontakt med under utredningstiden så att verkligen se det här barnet. Handley och Doyle (2012) menar att barnen upplever mindre press om det har en relation till någon vuxen, förutom föräldrarna.

6 Avslutande diskussion

Syftet med vår studie var att få en djupare förståelse kring hur socialarbetare agerar och reflekterar när det kommer till barn som vistas i missbruksmiljöer. Genom semi-strukturerade intervjuer reflekterade sex socialarbetare kring sitt arbete. Hur en arbetsgång kan se ut för en socialarbetare som arbetar med bland annat missbruksproblematik illustrerades (se avsnitt 6.2) för att göra det lättare för läsaren att kunna koppla efterkommande teman och resonemang. Reflektionerna kring den professionella rollen samt handlingsutrymme och dilemman vid hänsyn till barnperspektivet visade att det råder ambivalens och delade meningar inom arbetet.

Vad gäller socialarbetarens professionella roll lades det stor tyngd på specifika egenskaper som en socialarbetare bör ha. Att visa empati och att möta människor på den nivå de befinner sig var genomgående någonting som alla intervjupersonerna tyckte var viktigt. För att kunna göra detta på bästa sätt samt att ta hänsyn till barnperspektivet menade intervjupersonerna att det var viktigt att ta sig tid för klienten, både för att skapa ett förtroende och att bilda en allians. Det är dock någonting som inte alltid är enkelt på grund av tidsaspekter i lagen samt organisatoriska förutsättningar. Intervjupersonerna upplevde ambivalenta känslor inför sitt arbete på grund tidsbristen eftersom att de ibland ville skapa en tryggare relation än de hann med men också att organisatoriska förutsättningar kunde begränsa dem i deras vilja att hjälpa. Det är en problematik att tänka på samtidigt som man får ställa sig frågan om en längre utredningstid hjälper eller stjälper. Hinner en relation skapas och det slutar i att klienterna tar emot och får den hjälp den behöver så att den inte behöver återkomma till socialtjänsten, eller har det istället motsatt effekt i form av att vissa klienter får vänta på hjälp på grund av långa köer och att deras situation kanske hinner förvärras?

En annan faktor som vi upplevde var ett stort dilemma för socialarbetarna var ifall föräldrarnas missbruk var erkänt samt ifall de samtyckte till hjälp för sig själva och sina barn.

Intervjupersonerna tyckte det var frustrerande om missbruket inte var erkänt eller samtycke saknades eftersom att det då inte längre fanns någonting konkret att gå vidare med för att hjälpa barnen. Föräldrarna har ett stort ansvar för sina barn och det kan vara svårt för socialarbetaren att se till barnets bästa oavsett metoder och bemötande om föräldern inte samarbetar. Föräldrarnas inflytande i situationen kan leda till att beslut och insatser kan hamna i en gråzon, framförallt i gränslandet mellan den frivilliga lagen (SoL) och tvångslagen (LVU).

Barnen kan därför hamna mellan stolarna om exempelvis föräldern inte vill ta emot hjälp men att situationen inte är tillräckligt allvarlig för att tvång ska aktualiseras. Detta kan leda till något som intervjupersonerna såg som ett stort dilemma i form av en rundgång där barn blir aktuella för socialtjänsten flera gånger men att det inte leder till en insats eftersom att socialarbetaren inte har någon konkret åtgärd. Intervjupersonerna hade delade uppfattningar kring lagen och det handlingsutrymme som hör till deras arbete. En del menade på att lagen går framför allt och att egna åsikter inte får utrymmas i arbetet medan andra tyckte att det var viktigt att kunna känna av situationer och tillämpa sitt handlingsutrymme därefter.

Det hade varit intressant att studera vidare om vad som hade kunnat göras för de barnen som faller mellan stolarna. Någonting som vi kommer ta med oss i relation till socialt arbete och i våra framtida yrkesroller som socionomer är att reflektera över det skiftande fokus som krävs mellan barnperspektivet och vuxenperspektivet i missbruksproblematiken. Som nämnts tidigare är det viktigt att försöka minska rädslan för socialtjänsten samt att försöka motivera föräldrarna till att ta emot hjälp. Detta för att barnets bästa och barnperspektivet i slutändan ska kunna få mer fokus så att så få barn som möjligt behöver växa upp i bland annat en missbruksmiljö.

Referenser

Ahrne, Göran & Peter Svensson (red.) (2013) "Kvalitativa metoder och samhällsvetenskap" i Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB

Alborn, Sven-Eric & Claudia Fahlke (2012) "Riskperioder för missbruk - från barndom till ålderdom" i Fahlke, Claudia (red.) *Handbok i missbrukspsykologi - teori och tillämpning*. Malmö: Liber AB

Andershed, Henrik, Anna-Karin Andershed & Catherine Tuvblad (2013) "Psykologiska och biologiska perspektiv på sociala anpassningsproblem" i Meeuwisse, Anna & Hans Swärd (red.) *Perspektiv på sociala problem (2013)*. Stockholm: Natur och Kultur

Andersson, Gunvor (2007) "Normalitetens gränser i social barnavård" i Svensson, Kerstin (red.) (2007) *Normer och normalitet i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Andersson, Gunvor & Marie Sallnäs (2012) "Social barnavård och barns utsatthet" i Höjer, Ingrid, Marie Sallnäs & Yvonne Sjöholm (red.) *När samhället träder in - barn, föräldrar och social barnavård. (2012)* Lund: Studentlitteratur

Barnkonventionen (1989) (Elektronisk) *UNICEF:s officiella hemsida*. Tillgänglig (2015-03-16): <<https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#full>>

Barnombudsmannen (2015) (Elektronisk) *Barnombudsmannens officiella hemsida*. Tillgänglig (2015-04-07): <<http://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/barnkonventionen/>>

Barnperspektivet (2010) "Att vara förälder och vara beroende av alkohol/droger" (elektronisk) *Barnperspektivets officiella hemsida*. Tillgänglig (2015-03-19): <<http://www.barnperspektivet.se/teman/speciell-familjesituation/missbruk-i-familjen>>

Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber

Forrester, Donald, Jim McCambridge, Clara Waissbein & Stephen Rollnick (2008). "How do child and family social workers talk to parents about child welfare concerns?" (elektronisk)

Child Abuse Review Vol. 17 Issue 1, p23-35. 13p. 3 Tillgänglig (2015-05-06):

<<http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=43830086-7d92-492d-9c41-80bf04b8bf19%40sessionmgr4005&vid=9&hid=4108>>

Handley, Gill & Celia Doyle (2014) "Ascertaining the wishes and feelings of young children: social workers' perspectives on skills and training" (Elektronisk) *Child & Family Social Work*. Vol. 19 (4), p443-454. 12p. Tillgänglig: (2015-03-16)

<<http://eds.a.ebscohost.com.ludwig.lub.lu.se/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=90d8d4d8-c7f1-4486-a8c4-94e59d09efd3%40sessionmgr4002&vid=2&hid=4208>>

Houte, Sabine, Lieve Bradt, Michel Vandenbroeck & Bie Boverne-De (2015) "Professionals' understanding of partnership with parents in the context of family support programmes." (elektronisk) *Child & Family Social Work*. Vol 20 (1) p116-124. 9p 1 Chart. Tillgänglig (2015-04-02). <<http://onlinelibrary.wiley.com.ludwig.lub.lu.se/doi/10.1111/cfs.12067/epdf>>

Höjer, Ingrid, Marie Sallnäs & Yvonne Sjöblom (2012) "Med blicken framåt" i Höjer, Ingrid, Marie Sallnäs & Yvonne Sjöblom (red.) *När samhället träder in - barn, föräldrar och social barnavård. (2012)* Lund: Studentlitteratur

Johansson, Roine (2007) *Vid byråkratins gränser. Om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar i klientrelaterat arbete*. Lund: Arkiv förlag

Järvinen, Margaretha (2013) "Ett maktperspektiv på mötet mellan klient och system" i Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) (2013). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & Kultur

Kalman, Hildur & Veronica Lövgren (red.) (2012). *Etiska dilemman*. Malmö: Gleerups
Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor (elektronisk) Tillgänglig (2015-03-06): <<http://www.notisum.se/rnp/Sls/lag/20030460.htm>>

Leifman, Håkan, Jonas Raninen & Mia Sundelin (2014) "Föräldrar i missbruks- och beroendevård och deras barn" (elektronisk) *CAN:s officiella hemsida*. Tillgänglig (2015-03-16): <<http://www.can.se/contentassets/34b319b8ad614d089450fcd666fbba3/foraldrar-i-missbruks--och-beroendevard.pdf>>

Lipsky, Michael (1969) *Toward a theory of street-level bureaucracy* (elektronisk). University of Wisconsin. Tillgänglig: 2015-04-15

<http://www.historyofsocialwork.org/1969_Lipsky/1969,%20Lipsky,%20toward%20a%20theory%20of%20street%20level%20bureaucracy%20OCR%20C.pdf>

Maskrosbarn (2010) “Fråga man inget - får man inget veta - en kvalitativ och kvantitativ intervjustudie med 50 ungdomar” (elektronisk). *Maskrosbarns officiella hemsida*. Tillgänglig (2015-03-15): <<http://www.maskrosbarn.org/wp-content/uploads/2013/09/Rapportenår2014.pdf>>

May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur

Meeuwisse, Anna & Hans Swärd (red.) (2013). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & Kultur

O’Connor, Louise & Kate Leonard (2014). “Decision Making in Children and Families Social Work: The Practitioner’s Voice.” (elektronisk) *British Journal of Social Work*. Vol. 44 (7), p1805-1822. 18p. (Tillgänglig: 2015-04-01)

<<http://bjsw.oxfordjournals.org.ludwig.lub.lu.se/content/44/7/1805.full.pdf+html>>

Palmblad, Eva (2012) “Medberoende - framväxten av en problemkategori” i Fahlke, Claudia (red.) *Handbok i missbrukspsykologi - teori och tillämpning*. Malmö: Liber

Sallnäs, Marie, Stefan Wiklund & Francesca Östberg (2012) “Organisering, sortering och marknadsorientering” i Höjer, Ingrid, Marie Sallnäs & Yvonne Sjöholm (red.) *När samhället träder in - barn, föräldrar och social barnavård. (2012)* Lund: Studentlitteratur

Skærbæk, Eva (2012) “Ansvar, anonymitet och kunskapsanspråk” i Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (red.) (2012) *Etiska dilemman*. Malmö: Gleerups.

Socialstyrelsen (2011) “Stöd för barn i familjer med missbruk m.m. Genomförandeplan för nationellt utvecklingsarbete 2011-2014.” (elektronisk) *Socialstyrelsens officiella hemsida*.

Tillgänglig (2015-04-05):

<<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18447/2011-9-24.pdf>>

Socialstyrelsen (2013a) "Barns behov i centrum - Grundbok BBIC" (elektronisk) *Socialstyrelsens officiella hemsida*. Tillgänglig (2015-03-15):

<<http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/19217/2013-11-2.pdf>>

Svensson, Kerstin & Johnsson, Eva & Laanemets, Leili (2008) *Handlingsutrymme - utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur

Socialstyrelsen (2013b) "Barn som anhöriga. Konsekvenser och behov när föräldrar har allvarliga svårigheter, eller avlider" (elektronisk) *Socialstyrelsens officiella hemsida*. Tillgänglig (2015-06-05): <<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19114/2013-6-6.pdf>>

Swärd, Hans (2007) "Om outsiders och att hålla normalitetsdjävulen i schack" i Svensson, Kerstin (red.) (2007) *Normer och normalitet i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Vetenskapsrådet (u.å) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. (Elektronisk) Tillgänglig (2015-03-06): <www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Öberg, Peter (2013) "Livshistorieintervjuer" i Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) (2013) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber

Bilagor

Bilaga 1 Intervjuguide

Bakgrund (kön, ålder)

- Vilken utbildning har du?
- Vilket yrke har du?
- Hur länge har du varit verksam inom socialt arbete?
- Vad har du för erfarenhet av arbete med barn i missbruksmiljöer?
- Berätta kort om hur din verksamhet fungerar.
- Hur kommer barnen i kontakt med er verksamhet?

Barnets situation

- Hur kan hemförhållandena se ut i de familjer du möter?
- Kan du förklara lite om hur barn kan reagera på sina föräldrars missbruk?
- Hur upplever du att barnet påverkas psykiskt, fysiskt och emotionellt i en familj med missbruk?
- Hur tänker du kring barnens behov av hjälp och val av insats?

Arbetet

- Hur uppmärksammar ni barn som lever med missbrukande föräldrar?
- Vad görs det för avvägningar när ni får misstanke om att ett barn vistas i en miljö som präglas av missbruk?
- Hur arbetar du med barn som lever i missbruk? (arbetssätt).
- Vilka åldersgrupper på barnen kommer ni i kontakt med?
- Vilka metoder utgår ni ifrån? BBIC?
- Hur tillämpar ni Barnkonventionen på er arbetsplats? Dvs, hur tar ni barnets bästa och barnets röst i beaktande?
- Vad anser du är viktigt att tänka på när du bemöter barnet?
- Vilket stöd erbjuder ni barn med missbrukande föräldrar? Hur fungerar det?
- Ungefär hur lång tid har du kontakt med barnet?
- Sker det någon uppföljning av barnets situation och hur ser den ut isåfall?

- När och hur ingriper ni till skydd för barnet? (Omedelbart omhändertagande och omhändertagande)

- Hur ser samverkan med andra verksamheter ut?

Professionell roll

- Finns det situationer i ditt arbete där barnets bästa konkurrerar med vad som är möjligt att göra? Hur hanterar du i så fall dessa situationer? (Handlingsutrymme)

- Hur ser du på relationen mellan regler, lagar, rutiner och normer gentemot din egen kunskap och kompetens? (Handlingsutrymme)

- Vad upplever du är svårast i arbetet med barnen? Alternativt mindre svårt?

- Hur hanterar du en etisk svår situation?

- Berätta om hur det är att ha en beslutsfattande position i situationer där barn far illa?

Bilaga 2 Förfrågan om medverkan i C-uppsats

Kristianstad 2015-04-05

Hej!

Vi är två studenter som läser socionomprogrammet, 210 hp, vid Lunds universitet, Helsingborg.

Vi sänder detta brev för att det är dags att skriva vår kandidatuppsats med syfte att beskriva hur yrkesverksamma inom socialtjänsten arbetar med barn som lever i missbruksförhållanden. Tanken är att vi genom en intervju vill ta del av era arbetssätt, metoder och reflektioner i arbetet kring dessa barn för att få en djupare förståelse av vårt intresseområde.

För att kunna genomföra vår studie vill vi gärna intervjua **tre yrkesverksamma** inom er enhet.

Vi följer de etiska riktlinjer som Vetenskapsrådet har utformat. Det betyder att du som informant genom konfidentialitetskravet försäkras anonymitet genom avidentifiering av både person, arbetsplats och stad. Du har genom samtyckeskravet rätt att själv bestämma om och på vilka villkor du deltar i studien. Genom nyttjandekravet kan du vara säker på att materialet som samlas in för vår studie enbart kommer att användas till det samt att det förvaras på en säker plats. Vi kommer under intervjun att spela in vad som sägs för att underlätta hanteringen av materialet till vår uppsats och om du/ni av någon anledning inte tycker att det är okej så meddela oss om detta. I och med detta brev har du fått uppgifter om hur ditt deltagande kommer att se ut och användas vilket uppfyller informationskravet.

Under vår uppsats får vi handledning av lärare med stor erfarenhet av uppsatsarbete, vilket kan ses som en kvalitetsgaranti ur både uppsatsens innehåll och etiska aspekter.

Vid frågor är ni välkomna att kontakta vår handledare Eva Palmblad via mail.

Med vänliga hälsningar och förhoppningar om gott samarbete!

Amanda Brandt:

07xx-xxxxxx

soc12xxx@student.lu.se

Sandra Börkell

07xx-xxxxxx

soc12xxx@student.lu.se